

“ΠΑΛΙΟΙ ΣΚΟΠΟΙ,”

(ΕΝΑ ΦΙΛΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ)

Φραγκφίνα, 15 τοῦ Σεπτεμβρίου, 1909.

Ἀγαπητέ μου Ἑφταλίωτη,

Οἱ «Παλιοὶ Σκοποὶ» σου μοῦ φέρανε μιὰ καινούργια ποιητικὴ συγκίνηση, σὰν καθεὶ πού ἀναβρῆζει ἀπ' τὰ βάθια τοῦ εἶναι μας, ἀπλό, εὐκρινὸ καὶ τίμιο. Παλιὰ καὶ καινούργια δὲν ἔχει ἡ Τέχνη, γιατί ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, στὴ βαθύτερῃ της οὐσία, στάθηκε πάντα ἀνάλλαξη ἀπ' τῶν καιρῶν τὸ πέρασμα, σὰν τὰ μεγάλα καὶ τὰ αἰώνια στοιχεῖα τῆς Φύσης, σὰν τὸ νερὸ καὶ σὰν τὴ φωτιά. Καὶ τ' ἀγνά της φανερώματα, σὲς πὺ διαφορετικὲς μορφές, πού τοὺς δίνουνε τῆς τέχνης τὰ κλωθογυρίσματα, ἀνάλαγα καὶ αὐτὰ στὸ βαθύτερό τους χαραχτήρα καὶ στὰ θεμελιώδη τους γνωρίσματα. Οἱ μὸδες ξαφνίζουσι καὶ παραπλανοῦσι τοὺς ἀνίδεους. Οἱ αἰσθαντικοὶ κ' οἱ στοχαστικοὶ ἔχουσι τὸ δῶρο νὰ γίνωσι παλιοὶ μὲ τοὺς παλιούς, καινούργιοι μὲ τοὺς καινούργιους. Ἔτσι πάντα καὶ μὲ τοῦτο τὸν τρόπο ἡ ἀληθινὴ τέχνη ζῆ ἀγέρστη, δροσερὴ καὶ περιθνεκὴ, μέσα στὰ πράματα πού γερνοῦσι καὶ σβύνουσι.

Ἀφορμὴ στὰ λόγια τοῦτα μοῦ δῶκε, ἀγαπητέ μου ποιητή, ὁ τίτλος τοῦ ἔργου σου, μὰ κ' ἡ οὐσία του. Βαπτίζοντας παλιούς τοὺς σκοποὺς σου, ἴσως ἴδιαντες, νοιώθοντας ἀτὸς σου σὲς δικές σου μελωδίες κάποιου παλιό, λησμονημένο καὶ ξένο στὰ χροῖα μας ρυθμό. Ἰσως αὐτὴ νᾶναι κ' ἡ ἐντύπωση κεινοῦ πού τοὺς ἀκούει γιὰ πρώτη φορὰ ἢ τοὺς ξανακούει ὑστερ' ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Στὸν καιρὸ μας ἡ ποίηση, σὰν καθεὶ πού ζῆ καὶ κινεῖται στὴν ὀλιγὴ γιὰ τὴν ἠθικὰ σφαῖρα, ἀλλάξῃ σὲ πολλὰ καὶ μορφὴ καὶ παρουσιαστικὸ καὶ τρόπους. Πιὸ περίτεχνη, πιὸ κοκέτικη, πιὸ μαργιόλα, πιὸ κατεργάρα στὸ ἐξωτερικὸ της. Στὸ βάθος της πιὸ μουσικὴ, πιὸ ἐποβλητικὴ, πιὸ διπλωμάτισσα, νὰ ποῦμε. Ἄλλοῦ κ' ἔδῳ τὰ ἴδια. Ἀκόμα στὸν τόπο μας τὰ τελευταῖα χρόνια, παραιώντας—τις περισσότερες φορὲς ἀπὸ ἐπίδειξη καὶ φτωχοπερηφάνια—τις ἀπλὲς καὶ ἀθῶες συγκινήσεις, γύρῃ νὰ ἐπωθῆ ὡς τις ἀνώτερες σφαῖρες τοῦ πνευματικοῦ αἰθέρα καὶ νὰ ταράξῃ χορδὲς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πού μόνο λιγοστὲς καὶ σημαδικὲς δοξαριὲς τις ταράξανε ὡς τὰ τώρα μέσα στὴ ζωὴ τῶν αἰώνων. Καλὰ γιὰ ἀχαμνά, ἀξία γιὰ ἀνάξια, δια-

τοῦτα τὰ φανερώματα τῆς τέχνης σὲς ἡμέρες μας, ἔχουσι πάντα τὸ προσωρινὸ χάρισμα τοῦ καινούργιου καὶ τοῦ ἀσυνείδητου. Ἐνας παλιὸς σκοπὸς ἀνάμεσόν τους, ὅσο γλυκὰ καὶ παθητικὰ καὶ ἂν ταράξῃ τὸν ἄερα, ἀγρυπνεῖ πάντα μὲ κάποιο ξάφνισμα καὶ—τί νὰ τὸ κρύβουμε;—καὶ μὲ κάποια καταφρόνια σιτοῦς κύνκλους τοῦ μοντέρνισμοῦ. Αὐτὰ λογάριζες ἴσως ἀτὸς σου βαπτίζοντας τοὺς σκοποὺς σου μὲ τὴν ταπεινοσύνη.

Ὅμως τί βγαίνει; Ὅλα τοῦτα εἶναι περαστικὰ καὶ πρόσκαιρα. Μὸδες καὶ τεχνουργίες δὲ φελλᾶνε τίποτε μέσα στὴ μεγάλη ζωὴ τῆς Τέχνης. Θὰ μείνῃ πάντα δροσερὸ καὶ ἀξεθώριαστο τὸ τραγούδι, πού μ' ἔναν ἢ ἄλλου ρυθμό, μ' ἔναν ἢ ἄλλου σκοπὸ, διαλλάσῃ τοὺς ἀληθινούς, καημούς, τις ἀληθινὲς ἀγάπες καὶ τις αἰώνιες ἀποθυμίες τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Γι' αὐτὸ οἱ «Παλιοὶ Σκοποὶ» σου, ὅσο καὶ νὰ ξάφνισαν, στὸ πρῶτο τους ἀγροῖσμα, καὶ τὴ δικιά μου τὴν ἀκοή, συνειδητοῦσι σὲ κάποιους καινούργιους ἤχους, σὰν πέρασε τὸ πρῶτο ξάφνισμα, μ' ἀγγίξανε ὡς τὰ πῶ βαθιά τῆς καρδιάς, μὲ τὸ ἄγγιγμα πού δίνει ἡ ποιητικὴ δοξαριὰ καὶ τῆς μονόχορδης ἀκόμα τῆς λύρας, ἕνα ἄγγιγμα πού δὲ μᾶς τὸ δίνει κάποτε καὶ ἡ πῶ πολυόργανη δοχῆστρα.

Παλιοὶ οἱ σκοποὶ σου. Μὰ εἶναι πάθια κοιμισμένα στὴν καρδιά μας, πού μονάχα ἕνας παλιὸς σκοπὸς τ' ἀνοσταίνει. Καὶ τὰ παλιὰ, τὰ συμπαθητικὰ καὶ τὰ λησμονημένα πράματα πού τραγουδοῦσι, θαρροῖ κανένας πὺς μονάχα μὲ τέτοιον σκοπὸ μπορούσαν νὰ τραγουδηθοῦσι. Ἐξῆρ πολλὸ καλὰ πὺς σὲ καινούργιους σκοποὺς μπορούσι νὰ περάσουνε τὰ πῶ παλιὰ πράγματα, μὰ καὶ πῶιὰ μεγαλύτερη ἀρετὴ σὲ κάθε τέχνη ἀπὸ τὸ νὰ δείχνῃ τὴν ἔκφραση της σὰν τὸ ἀπαραίτητο καὶ μοναδικὸ ντύσιμο τῆς ἰδέας της; Ἔτσι τὰ τραγούδια σου μοῦ φαίνεται πὺς δὲ μπορούσαν νᾶναι ἀλλοιούτικα ἀπὸ κείνο πού εἶναι. Ὅπως εἶναι καὶ βρίσκονται, μὲ τὴ σεμνὴ περπατησιὰ τοῦ στίχου τους καὶ μὲ τ' ἀπλά καὶ γνώριμα λόγια τους, μοῦ θυμίσανε παλιούς, λησμονημένους καημούς, ἀγνὲς λαχτάρεις, παιδιάτικα ὄνειρα, γλυκὲς καὶ θλιβερὲς ἀποθυμίες. Μὲ φέρανε στὸ πατρογονικὸ μου σπιτί, μὰ σερβανίσανε στὸ παλιὸ μου περιβόλι, πού μὰ παιδοῦλα ἔκοβε μὲ τὰ μικρὰ της χεῖρια τὰ γασματὰ τῆς μικροῦλας τῆς ἀλιάνας, γιὰ τὴ μικρὴ μου τὴν ἀγάπη. Ἐνα βιβλίον πού μᾶς φέρνει τέτοια χαρίσματα, ἀξίζει νὰ τὸ βάλουμε κάτω ἀπ' τὸ προσκεφάλι μας, πού κρατεῖ ἕνα νουρασμένο, γερασμένο

κεφάλι. Καὶ τῶβιλα, ἀγαπητέ μου ποιητή, τῶβιλα κάτω ἀπ' τὸ προσκεφάλι μου καὶ ὄνειρα ἕνα γλυκὸ, παιδιάτικον ὄνειρον.

Σπολλάτη σου πού μοῦ τὸ χάρισες.

Πάντα δικός σου

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΙΣ

„RHYTHMES DU RÊVE ET DE LA MORT“

Ἄ δὲν εἶχα διαβασμένο στὸ «Νουμά» (ἀριθ. 319) τὸ περίφημον ἐκεῖνο ἀρθρον τοῦ Παλαμά, καὶ ἂν τὰ ποιήματα τοῦ Ἑπαμεινώντα Δεληγιώργη δὲ βγαίνανε σὲ τόμο κατόπι ἀπὸ τὸ θάνατό του, εἶμαι πολὺ βέβαιος πὺς δὲ θὰ ξεφύλλιζα μὲ τὴν ἴδια λαχτάρει ἕνα βιβλίον μὲ στίχους γαλλικὰ γραμμένους ἀπὸ ἕνα διαλεχτὸ ρωμιοῦλο.

Διαβάζοντας τὰ ποιήματα, ἔβλεπα πάντα μπρός μου ἕνα δικὸ μας ποιητή, παραστρατισμένο καὶ ἀκαταστάλαχτο, μὰ μὲ πολλὴ καρδιά μέσα του, καὶ μὲ περιστὴ ἀπλοχωρικὰ δλόγυρά του. Γιὰ τοῦτο κίβλας τὸν εἶδα σὰν περιττό, καὶ σὰν ἄδικον, τὸν ἀψυχο πρόλογο «Préface de Jean Moréas», χρήσιμος ἴσως γιὰ τὸ διαλόγημα τῆς πραγματικῆς, κατὰ ἄλλο γιὰ τοὺς λίγους ὅμως.

Γιὰ τὸ παιδί, πού βλοῖ τὸ κλάψαμα, καὶ γιὰ τοὺς στίχους του, ταίριαζε νὰ διαβάξωμε κάτι καλογραμμένο ἀπὸ ἕνα ἀδερφό του στῆς τέχνης τὸ στόχασμα, ὅσο θὰ ἔπρεπε καὶ τὴν πονεμένη φωνὴ ἑνὸς πατριώτη του ν' ἀκούγαμε. Θέλω νὰ πῶ, κοντολογίς, πὺς ἂν ὁ νέος ἀργοπορῶντας προχωροῦσε ἀνάμεσόν μας, ὅσο ἀκόμα ζούσε, νὰ βρισκότανε στὴν ἀγκαλιὰ μας, ὀλοῦτελα δικός μας, ἀφοῦ πέθανε.

Ἀπὸ τὸ ἔργο του, ἔπυ ἕνα ρωμαϊκὸ βάθος θέλω νὰ χάρουμαι, φανερώναται ὁ νοῦς του θρεμένος μὲ περήφανα ὄνειρα καὶ γεμάτη πόθος ἡ ψυχὴ του. Μὲ ἀρχοντικὴ γλῶσσα σὺ λέει πὺς δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὴ λύπη του, καὶ πάντα ἡ φωνὴ του εἶναι θεληματικὰ σοδαρὴ καὶ συγκρατημένη, ὅσο καὶ ἂν εἶναι ἡ ψυχὴ του θλιμένη, ὅσο καὶ ἂν ἔξιμολογῆται τὴν ἀδυναμία του. Παντοῦ θὰ τὸν ἴδεις ἀρχοντικὰ λυπημένο, σὰ νούφαρον ἀπάνω στὰ νερά, καὶ νὰ λαχταράει ἕνα θάνατον ὕστερικὰ ποιητικὸν, ἀπὸ τὴ δικὴ του τὴ θέληση ὅμως πάντα, ἀπὸ τὴν ὄρμη γιὰ τὸ αἰώνιον προχώρημα ψυχῆς του.

Μὰ καὶ τὴ ζωὴ τὴν ἤθελε, καὶ πολὺ θὰ τὴν ἀγαποῦσε, ἂν, τὴ γαλήνη γυρέδοντας ταραχμένα, θὰ μπορούσε νὰ βεβαιωθεῖ πὺς θὰ τὴ ζούσε μὲ τὸ

στραφήκανε ἀγριεμένοι, μὲζεύοντας τὰ φρούδια τους καὶ φωνάζανε:

— Σισστ!

Φάνηκε τότε τῆς Χρυσούλας πὺς τὰ γοβάκια της τρίξανε δυνατὰ καὶ γεμίζανε τὴ σάλα καὶ ἀντιλαλούσανε σὲς γωνιὲς καὶ στὴν ὀροφή. Τὸ φροῦ-φροῦ τοῦ φουστάνιου τῆς τῆς φάνηκε σὰν δλόκληρη ἀπρωγιαλιὰ στρωμένη μὲ χοχλάδια.

— Ὁρέστη, πάμε... Εἶμαστε ἐνοχλητικοί... Πάμε...

Στὴν ἄκρη τῶν ποδιῶν της ἀλκφρὰ-ἀλαφρὰ σύρθηκε πρὸς τὴν πόρτα. Κι ὅταν βγήκανε ὄξω στὸ θόρυβο καὶ στὸ βουητὸ τοῦ ὁρῶμου, ἡ καρδιά τους πιάστηκε. Πόσο μόνι εἶτανε μέσα σὲ τόσο κόσμον! Κανένας δὲν τοὺς γνῶριζε. Κι ἂν τώρα πέφτανε πεθαμένοι χάμω, κανένας δὲ θὰ σταματοῦσε γιὰ νὰ τοὺς λυπηθεῖ. Ὅλοι περνοῦσανε ἀπὸ μπροστὰ τους καὶ κανένας δὲν τοὺς κύταζε καὶ ἂν τύχαινε νὰ τοὺς σπρώξει κανεὶς, τότε βλέπανε εὐτὸ; νὰ σταματᾶ, νὰ βγάξῃ ψυχρότατα κ' εὐγενέστατα τὸ καπέλο του, νὰ τοὺς ζητᾶ συγγνώμην καὶ νὰ φεύγει βικτικὸς χωρὶς νὰ περιμένει ἀπάντησιν. Πού πάνε; Γιατί τρέχουσι ἔτσι; Γιατί τρέχουσι ἔτσι καὶ γιατί μᾶς σπρώχουσι;

— Εἶδες πὺς μᾶς σπρώχουσι καὶ μᾶς διώχουσι ἀπὸ παντοῦ; Εἶδες; Εἶδες;

— Ναι, ναι... Σὰ νᾶμαστε βότταλα... Σὰ νᾶμαστε σπασμένᾶ πράματα...

XI

Κουραστήκανε. Καθίσανε σ' ἕνα καφενεῖο. Κι θρέφτες παντοῦ καὶ φῶτα πού πληγῶνουν τὰ μάτια καὶ γκαρσόνια μὲ φράκο, πού ὑπεκλίνουσι, χαμογελοῦν καὶ βρίζουσι. Νέοι γλωμοὶ καὶ μαραμένοι, πού κάθουσι ὡρὲς δλόκληρες καὶ ἀκουμποῦν τὰ χεῖρια τους στὴν ἀσημένια λαβὴ τοῦ μπαστουνοῦ τους καὶ κυτᾶζουσι νυσταγμένοι καὶ κυτᾶζουσι τις γυναῖκες πού περνοῦνε χωρὶς νὰ σαλεῖουσι, χωρὶς νὰ σκέφτουσι τίποτε, χωρὶς ἂν νὰ ἐπιθυμοῦσι. Ἔτσι, σὰ βόδια στριμένα. Καὶ τὰ ξημερώματα φεύγουσι ἐξαντλημένοι νὰ κοιμηθοῦσι καὶ τὴν ἄλλη μέρα καυχοῦνται σιτοῦς φίλους του—γλεντισμένα αὐτοὶ κορμιά—καὶ χαμουριδοῦνται καὶ λίνε: —Ἐκγρῶπητα πάλι χτῆς ὡς τὸ πρᾶν.

Γυναῖκες μὲ βαμμένα χεῖλια καὶ μὲ ψεύτικες διαμαντόπετρες στὰ δάχτυλα καὶ μὲ μαξιλαράκια στὰ νιφρά, μπαινοβγαίνουσι στὸ καφενεῖο, σέρνοντας νέους

φλακρούς ξοπίσω τους καὶ γέρους μὲ περούκες. Τὰ φουστάνια τους ἀγγίζανε τὰ χεῖρια καὶ τὰ γόνατα τοῦ Ὁρέστη καὶ αὐτὰ ἀνατριχιάζανε καὶ λιγοθυμοῦσαν.

Κ' ἔρθε κ' ἕνας στραβὸς βιολιστής καὶ τραγούδισε στὸ βιολί του ἕνα παλιὸ τραγούδι, πῆρε μερικὲς πεντάρεις κ' ἔφυγε.

Τὸ τραγούδι ἔλεγε τὴν αἰώνια ἱστορία. Τόσο αἰώνια καὶ τόσο γνωστὴ καὶ πολυσυνηθισμένη πού κανένας δὲν τὴν πρῶσεξε. Μόνον ἡ Χρυσούλα τὴν ἀκούσε, ἡ δύστυχη.

«Ἐκεῖνος μὲ ρόδα κόκκινα γέμισε τὴ ζώνη του καὶ τὰ χεῖρα. Ἐκεῖνη ζαλιόθηκε ἀπὸ τὴ μυρωδιὰ κ' ἔπεσε. Τὸ πρῶτ τὰ μάτια της εἶσανε γεμάτα δάκρυα καὶ τὰ χεῖλια της γεμάτα φιλιὰ. Κ' ἡ μάνα της ἔρθε καὶ τὴ γῶτησε: Πού βρήκες τὰ ρόδα; Ἡ μίση σου, ὁ κόρπος, τὰ σεπτόνια εἶναι γεμάτα! Ἡ ἔρθε τ' ἀδέρφια της ὕστερα καὶ ἀλύπητα τὴ δαίσανε. Κι ἀποστεροῦ ἡ κόρη ψυχομάχησε. Κι ὁ νιὸς σὰν ἔρθε ἡ νύχτα γέμισε πάλι μὲ ρόδα καινούργια τὴ ζώνη καὶ τὰ χεῖρα του καὶ πῆγε σ' ἄλλο σπιτί... Καχχχχ! Ὅσοι φίλητα ἐγὼ γυναῖκες, θὰ τις πάρω!»

Αὐτὸ ἔλεγε τὸ τραγούδι. Ἡ Χρυσούλα τι-

δικό του το συγκύρισμα. Για τούτο δὲν ἔχει γραμμένο στίχο πού δὲν τὸν ἔζησε ὑποκειμενικά ἢ καὶ ἀντικειμενικά.

Διαβάστε τὸ ποίημα :

Voilà le divan noir de nos amours...

διαβάστε τὸ «Serenade mauvaise», τὸ «Partir!» καὶ τὸ «Divagations» κ. ἄ. γιὰ νὰ ἴδετε τὸ ἔτσι θέλω μιᾶς ἀδύνατης ψυχῆς στὸ φαινόμενο, τὴν ὁρμή πού δυναμώνει ἀπὸ τὴ θέρμη μιᾶς ἀρρώστιας, καὶ τὴ λύπη τὴν καθημερινή, πού τὴν ἐντύπωση πού μᾶς ἀφίνει: μοναχὰ ὅταν ποῦμε ψέματα μπορούμε νὰ τὴν περιφρονήσουμε, κάνοντας τοὺς δυνατοὺς καὶ λέγοντάς το πὼς εἴμαστε. Ὅλοι ζοῦμε σὲ divagations ὅσο ζοῦμε καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους.

Καὶ στὴ γλώσσα μπορεῖ κανεὶς νὰ ἴδῃ τὴ δύναμη τοῦ ποιητῆ πού ξέρε: νὰ τὴν κυβερνάει καὶ νὰ τὴν περνάει ὀλοῦθε καὶ ὅπως θέλει, πλούσιος κ' ἐδῶ, ὅπως καὶ σ' ἄλλα τῆς τέχνης του. Ἄφ'το μᾶς δείχνει πὼς μὲ τὸν καιρὸ θὰ στεριωνότανε γερὰ καὶ στὴ γλώσσα μας, ἄγνος καὶ εὐκρινῆς ὁπαδὸς τῆς Ἰδέας. Τὸ βλέπουμε ἀφ'το ἀκόμα καὶ στὸ στίχο του, τὸν ἀραδιασμένο καὶ δουλεμένο τεχνικὰ καὶ φιλοσοφικὰ, πλούσιος καὶ ἀρχοντικὰ μέσα σ' ἄλλα τῆς ἀρχοντίας τὰ συμμαζωμένα φερσίματα.

Νὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ὁ νέος ποιητῆς, πού φωτεινὰ καὶ γερὰ προχώρησε στοὺς πόθους του, πέρασε ἀπὸ τὸ σκολεῖο τοῦ Μπωντελαίρ κ' ἔμαθε τὰ σοννέτα του, πὼς φωτίστηκε ἀπὸ τὸ Μαλλαρμέ, πὼς συμπάθησε τὸν Ἄλμπέρ Σαμαὶν καὶ πὼς ἐρωτέφτηκε τὸ Βερλαὶν ἢ τὸ Λαφόργκ, αὐτὰ ἄλλα θὰ εἴτανε καλὰ εἰπωμένα μοναχὰ ὅταν εἴλεγε κάποιος φραντσέζος ἢ κανένας Μωρεάς.

Ἐνας ρωμῖος πού θὰ διέβαζε μέσα στὶς «Harmories» του τὸ

La sainte qui passait ne savait-Elle pas...
θὰ εἴτανε πολὺ ζημιωμένος ἂν δὲν εἶχε γνωρίσει τὴν ψυχὴ τοῦ Ἐπαμεινώντα Δεληγιώργη.

ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΥΣΤΑΙΝΟΥΜΕ

τὸ Βιβλιοπωλεῖο τοῦ κ. Λουκᾶ Γ. Χατζηλουκᾶ (Ἀθήνα—ὁδὸς Σταδίου 34). Ἀγοράζει βιβλία καὶ βιβλιοθήκες κ' εἶναι τὸ ἀρχαιότερο στὸ εἶδος του. Ἰδρύθηκε στὰ 1889 κ' ἐκδίδει ταχτικά κάθε χρονία καταλόγους, πού τοὺς στέλνει χάρισμα σ' ὅποιον τοὺς ζητήσει.

ΦΥΛΛΑΔΕΣ ΤΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ

III'

ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ

Εἴτανε βράδυ βράδυ σὺν ξαναπαίναμε στὸ χωριὸ ὕστερ' ἀπὸ ἐνάμιση μῆνα ἐξοχῆ. Ἄγριο καὶ κρύο φαίνονταν τὸ χωριὸ. Καὶ τὸ σπῖτι ἀκόμα πιὸ ἄγριο. Τὰ φύλλα τῆς κιδωνιάς σκορπισμένα μὲς στὴν ἀλλή, οἱ βασιλικοὶ καὶ τὰ λουλουδά ξεποριασμένα στὶς γλάστρες, στὶς ὁροφῆς νὰ ξεφωνίζον οἱ κάργες, κ' ὁ Ἰμάμης νὰ ψάλλῃ «ἄξαιναμάζι» στὸ μινιρέ.

Σὺν ἄρχισε νὰ γλυκοφέγγ' ἡ φωτιὰ στὴ γωνιά σὺν ἄρχισε ν' ἀνεβοκατεβαίν' ἡ Ἄνοῦλα καὶ ν' ἀνοίγῃ παράθυρο, νὰ κοιθενιάζῃ μὲ τίς γειτόνισσες, νὰ τρέχῃ ἀπ' ἐδῶ κ' ἀπ' ἐκεῖ καὶ νὰ συγυρίζῃ ἄρχισε νὰ χάνῃ καὶ τὸ σπῖτι τὴν ἀγριὰδα του.

Καθίσαμε στὸ δεῖπνο οἱ τρεῖς μας, δίχως τὸ γέρο. Ὁ γέρος εἶχε δουλειὰς ἀκόμα νὰ κάμῃ στὴν ἐξοχῆ. Φάγαμε ἡσυχὰ καὶ δίχως λόγια πολλά. Σὰ σηκωθήκαμε, πῆγα στὸ παράθυρο νὰ κοιτάξω, νὰ κοῦσω τίποτις πού νὰ μὲ ζωντανέψῃ. Ἦσυχια καὶ μοναξιά! Μῆτε τρουξάλλιδες, μῆτε βρῦσες, μῆτε ἀμπελοθάβρακα! . . .

. . . Φέτος, πού πατοῦσα τὰ δεκατρία, πού ἄρχισε νὰ χτυπάῃ ἡ καρδιά καὶ νὰ ταξιδεύῃ ὁ νοῦς, ὁ ἀνεμος σὰ νὰ βόιζε πῶς θυμωμένα ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ μισόγυμνα κλωνιά τοῦ περιβολιοῦ, οἱ σκύλοι γαύγιζαν πῶς λυσσασμένα στοὺς δρόμους, ὁ Ἰμάμης ἔψαλλε τὸ «γιατοῖ» του πῶς θλιβερά, τὸ κῶλι μούγκριζε μὲ πῶτερο πῆσμα, τὰ γουρλωμένα μάτια τοῦ Ταξιδάρχη μὲ κοιτάζαν πῶς ἀχόρταγα σὺν πλάγιασα στὴ συνηθισμένη γωνιά μου νὰ κοιμηθῶ, κ' ἔβλεπα τὰ κινίσματα ἀντίκρου μὲ τὴ μισοαναμμένη τους τὴν καντήλα.

Ἦριζε ἀπὸ τὸνα πλευρῶ, ξαναγύριζε ἀπὸ τᾶλλο καὶ διώζε, ἂν μπορῆς, τὰ χίλια φαντάσματα πού τριγυρίζουν τὸ νοῦ σου σὲ τέτοια νύχτα! Ἐνα μοναχὸ ἀπὸ τὰ φαντάσματα ἐκεῖνα, τῆς Λενιώς μου ὁ πόνος, ἔσωνε νὰ μοῦ τὸν κλέψῃ τὸν ὕπνο.

Ὡς τὸ πρῶτο λάλημα τυραννιούμουνα μὲ τοὺς μικροὺς μου τοὺς πόνους. Καὶ σὺν ξύπνησα, στέκουσαν ἡ μακαρίτισσα ἢ μάννα μπροστά μου καὶ μοῦ ἔλεγε πὼς εἴταν ὥρα γιὰ τὸ Σκολεῖο.

IV'

ΠΟΥ ΑΚΟΥΣΤΗΚΕ

Δάσκαλέ μου, δὲ θάρχω τὴν ἱστορία τῆς δα-

*) Ἡ ἀρχὴ του στὸν ἀριθμὸ 352.

σκαλικῆς σου δῶ πέρα! Μῆτε γιὰ τὰ συνηρημένα, μῆτε γιὰ τὰ εἰς μὲ δὲν ἔχουμε τόπο. Κ' ἴσως μῆτε ἀξίζει τὸν κόπο. Εἶσαι ἀρρώστια, καὶ τίποτις ἄλλο. Ἄγρος φρέσκος ἀέρας, καὶ χάθηκες. Ἐπειτα σὺ πιά τώρα δὲ φταῖς. Διδάσκεις αὐτὰ πού ζητοῦμε. Ἄς ἔχουμε χάρη στὴν πετριά μας, πού καὶ καλὰ νὰ φανοῦμε στὸν κόσμο παιδιὰ τῶν ἀρχαίων, ἀληθινοὶ κληρονόμοι τους.

Κληρονόμοι, σὲ τί; Στὴν ἀρετῆ, στὴν παλικαριά; «Πολλοῦ γε καὶ δεῖ», δάσκαλέ μου! Κληρονόμοι στ' ἀνώματα ρήματα!

Ποῖς νὰ σ' ἀκούσῃ, κ' ἂν τοὺς τὸ πῆς, πὼς γιὰ νάχῃ τὸ ἔθνος δική του δύναμη καὶ ζωῆ, πρέπει καὶ δική του γλώσσα νὰ μιλή καὶ νὰ γράφῃ. Πῶς τὴν ἔχει τὴν δική του τὴ γλώσσα, κ' εἶναι πῶς ἐλληνική ἀπὸ τὴν καμαρωμένη τὴν κορακίστικη! πὼς γιὰ νὰ σταλάξουμε ἀνθρωπισμὸ στὴ ρωμαϊκὴ τὴν καρδιά, πρέπει νὰ διδάσκουμε, νὰ παρασταίνομε, καὶ νὰ τραγουδοῦμε στὴ γλώσσα τῆς, κ' ὄχι σὲ γλώσσα πού δὲν ἀκούστηκε ποτές ἀλάκερη σ' ἓνα σπιτικό, παρὰ μέρος πρὶ νὰ φανῇ ὁ Χριστός, μέρος σὰ φάνηκε ὁ Μωάμεθ, καὶ μέρος θὰ μιληθῇ σὺν ξαναφανῇ ὁ Μεσσίας!

Ἡ γλώσσα γεννιέται: καὶ μεγαλώνει: στὰ σπιτικά, σὺν κ' ἐμᾶς πού τὴ μιλοῦμε. Ἐρχεται κατόπι ἡ φιλολογία, τὴ σιάζει, τὴ γυαλίζει, πετάει βαρβαρισμοὺς κ' ἰδιώματα, φτιάνει καινούρια σκολιὰ, καὶ στρώνει ἐθνικὴ γλώσσα πού γίνεται ἡμιρρη, εἶναι καὶ ζωντανή. Τοὺς τίπους τῆς ἡμῶς ποιά φιλολογία νὰ τοὺς ἀλλάξῃ, καὶ γιατί; Οἱ Ἀθηναῖοι σὺν ἄκουγαν τοὺς ρητόρους του καὶ μιλοῦσαν μὲ τὴ σπιτήσια γραμματικὴ τους, δὲν τοὺς παραξενεύουνταν. Ἐμεῖς τάχα γιατί τόση ἀκαταδεξιά!

Ποῖς κάθισε νὰ συλλογιστῇ τὰπέραντο τὸ χασομέρι, τὰπέραντο τὸ κῆμα, πού ἀναγκάζεται τὸ ρομῖοῦλο νὰ ξεμάθῃ μὲ γραμματικὴ καὶ νὰ μάθῃ μὲν ἄλλῃ, ἄφῃσε πού μῆτε τὴ μὲ δὲν μπορεῖ νὰ ξεμάθῃ, μῆτε τὴν ἄλλῃ δὲν καλομαθαίνει; Ποῖς ἀνοίξε κορακίστικο βιβλίον, καὶ νὰ τὸ κλείσῃ μάνι μάνι, καὶ νὰ πᾶν στοὺς δασκάλους νὰ πῇ. Φτάνει σας πιά, τὸ παραξελώσετε: πῆρετε τὴν πόρτα στὸν ὄμο σας. Σὰς ἐρίσαμε δασκάλους, καὶ μᾶς βγαίνετε ἱστορικοί, ρητόροι, δαιμόνοι. Ὡς κ' ἐφημερίδες μᾶς γράφετε! Πού ἀκούστηκε τέτοιο πράμα! Ὑστερ' ἀπὸ τοὺς παλαιούς τοὺς Αἰγύπτιους παπαδες, σὲ ποῖ ἔθνος ἔγεινε μονοπῶλι ἢ γλώσσα κ' ἢ σοφία; Ἀμέτε στὸ καλό. Ἀφῆστε τὴ φιλολογία στὰ χέρια τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ, νὰ μάθῃ κ' ὁ λαὸς κατιτίς. Διδάξτε τὸ ἔθνος νάγαπᾷ καὶ νὰ σέβεται τὴν καταφρονεμένη του τὴ γλώσσα, νὰ πάρῃ λιγάκι ἀπάνω του, καὶ νὰ μᾶς τὸ δείξῃ πὼς ζῆ.

Ποῖς πῆγε, μὰ καὶ ποῖς ἔμεινε νὰ τὰ πῇ αὐτὰ στοὺς δασκάλους! πού μᾶς ἔχει ἔλους ἀπὸ τὴ μηχανὴ τους βγαλμένους, ἄλλον κουτσὸ, ἄλλον τυφλὸ

νάχτηκε ἀπάνω κ' εἶπε :

— Νὰ φύγομε! Κρυώνω...

Ὁ Ὁρέστης δὲν τὴν ἄκουσε. Κ' ἔπεσε πάλι στὸ κῆθισμά της ἢ Χρυσούλα κ' ἀλάφρωσε σὺν εἶδε πὼς δὲν τὴν ἄκουσε. Εἶχε ἄλλοῦ τὸ νοῦ του ὁ Ὁρέστης.

Οἱ γυναῖκες περνούσανε καὶ τὸν ἀγγίξαν. Κι αὐτὸς κλειοῦσε τὰ μάτια, ἐξαντλημένος. (Ὡ! νὰ κλείσω τὰ μάτια καὶ νὰ πέσω ἀπάνω στὸ κορμί της! Εἶναι ἓνα δυνατὸ γιαντικὸ ἀλησμονιάς τὸ κορμί σου. Θὰ ξεχάσω ὅλες τίς πίκρες μου τίς σημερνῆς κ' ἀλαφροῦ καὶ γιαντικὸς θ' ἀπο-ελεῖώσω τὸ ἔργο μου. Τὸ κάκου γυρίζω ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Μόνο ἐσὺ θὰ μπορέσεις νὰ μὲ γιάνεις! Νόρα! Νόρα!...)

Ὅλο του τὸ κορμί τὴν ἐπικαλέστηκε τόσο βαθιά, πού τὸ κορμί τῆς Νόρας ἤρθε. Ὑψώθηκε μπροστά του τόσο μαλακὸ καὶ τόσο πουπουλένιο πού οἱ ἀπαλάμεις τοῦ Ὁρέστη πονέσανε.

(Ὡ! μοῦ φαίνεται θὰ τρελλαθῶ! Ὅθ τρελλαθῶ!)

Πάντα μπροστά του, πάντα μπροστά του τὸ κορμί τῆς Νόρας καὶ δὲν μπορούσε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ ἀγγιγμά του τὸ ζεστό. Πότε ὀρθωμένο εἴτανε μπροστά του σὺν πελώριο ξεφουτωμένο κρίνο, πού

καμπνίζει δεξὰ καὶ ζερβά στὸν ὀρθρινὸν ἀέρα, πότε πεσμένο κάτω σὲ μιὰ θημωνιά ρόδα πού ἀχνίζουσε ἀπὸ τὴν πύρα τοῦ μεσημεριοῦ καὶ πότε πάλι πλεγμένο ἄνω του, σὺν ἀγιοκλήμα ὀλάνθιστο — σὺν ἀγιοκλήμα ὀλάνθιστο ἢ σὰ φίδι;

— Ὁρέστη, πού κυτάξεις; Δὲ μ' ἀκούς; Ἐλα νὰ φύγομε. Εἶναι μεσάνυχτα πιά...

(—Ὡ! πὼς νὰ φύγομε, πὼς θὰ μπορέσω νὰ μείνομε πάλι μόνοι καὶ πὼς θὰ σὲ δῶ ν' ἀνοίξεις τὸ κρεβάτι καὶ ν' ἀνεβείς ἀπάνω, μὲ τὴν ποικαμισα τὴν τριανταφυλλιά μὲ τίς φαριδιές ταντέλες! Ὡ! ποτέ, ποτέ δὲ θὰ μπορέσω νὰ σοῦ πῶ—τὸ κορμί μου, Χρυσούλα, εἶναι πεσμένο ὄλο, πῆστομα κ' ἀπελπισμένα, ἀπάνω σὲ μιὰν ἄλλῃ, ἀπάνω σὲ μιὰν ἄλλῃ...)

— Νὰ φύγομε; Τί εἶπες; Γιατί νὰ φύγομε; Πού νὰ πάμε;

— Στὸ σπῖτι μας! Στὸ σπῖτι μας!

Μὲ τί γλύκα καὶ τί ντροπαλοσύνη πέσανε ἀπάνω στὰ τραπ ζια τὰ γεμάτα ἀπὸ ποτῆρια ἀφέντι κ' ἀπὸ χέριχ χλωμὰ καὶ πολύζερα, πῆσανε ἀπάνω στὰ γόνατα τὰ πασαλυμένα τῶν βαμμένων γυναικῶν, τὰ λόγια αὐτὰ τὰ σεμνὰ, τὰ τίμια, τὰ πρωτόγονα τῆς Χρυσούλας!

Πῆσανε τὰ ροδόφυλλα ἀπάνω σὲ ξαδιάντροπο γλῆντι.

Στὸ σπῖτι μας! Ἀλήθεια, καὶ νὰ μὴν τὸ σκεφετῇ! Ἐχουν ἀκόμα ἓνα ἄσυλο. Τοὺς διώχουν ἀπὸ παντοῦ, τοὺς σπρώχνουν, τοὺς στριγγώνουν, μὰ ἔχουν ἀκόμα τὴν καμερούλα τῆς τὴν ἀπάνεμη καὶ τὴ ζεστή—κλειοῦνε τὴν πόρτα καὶ τὰ γέλοια κ' οἱ εἰρωνεῖες κ' οἱ θόρυβοι τῆς πρόστυχης, μακακίστικης ζωῆς, σταματοῦν ἀπόξω ἀπὸ τὸ κκτώφλι, βρίσκουνε κλειστὴ τὴν πόρτα καὶ κατακλυοῦνε κάτω ἀπὸ τὴ σκάλα καὶ φεύγουν.

— Ναι, ναι! Πάμε στὸ σπῖτι μας! Στὸ σπῖτι μας!

(Ἀκολουθεῖ)